

גמורות, ואם כן, מדוע נחלק ביניהם, הלא כשם שבבוגרת אין איסור אלא בעת הנישואין ולא אחר כך, שהרי 'אם נשא — נשוי', כך גם בבעולה נאמר שאין איסור אלא ב'קיהה', ולמה חייב להוציאה? הנה כבר כתב הרמב"ן בפירוש התורה (ריש אמור) עפ"י 'תורת כהנים', ששני דינים יש בענין זה: 'לאו הבא מכלל עשה' — היינו, איסור בעולה, וגם מצות עשה לשאת בתולה. ופירוש הדבר, כשבא הכהן הגדול לשאת אשה, מצוה עליו לשאת בתולה, ואם לא לקח בתולה ביטל מצות עשה, ועוד זאת, מלבד מה שביטל מצוה, כשלקח בעולה הרי הוא עובר גם על 'איסור עשה'.

ונראה מסברה פשוטה, שהמצוה אינה קיימת אלא בזמן הלקיחה, מה שאין כן בנוגע לאיסור, יש לדמותו לכל איסורי-ביאה, איסורי לאוין או עשה, שחלים כל עת היותם נשואים. ולפי זה יש לומר שבבוגרת ומוכת-עץ הגם שאינן 'בתולות' (כפי שדרשה הגמ' להלן בסוגיתנו), אך כיון שגם אינן 'בעולות', אין עליהן איסור 'בתולה' — ולא בעולה, רק כשלקחן ביטל מצות בתולה מעמיו יקח. ומוכן מאלי שדוקא באלו אומרים 'אם נשא — נשוי', כי הרי לא יתקן כלום בהוצאתן, שכבר ביטל המצוה בעת הנישואין, בזה שלא לקח בתולה. אולם בנוגע לבעולה, כיון שהיא אסורה לו מדין 'לאו הבא מכלל עשה', הרי שחייב להוציאה.

ובבעולת עצמו הוקשה לגמרא שמצד הסברא יש לדמותה לבוגרת, מפני שסופה להיות בעולה תחתיו, ואם כן על כרחך לא הקפידה תורה אלא על זמן הלקיחה. אמנם למסקנא קיימינן שדינה כבעולת חבירו, וחייב להוציאה מחמת ה'איסור' ולא מחמת ה'מצוה', שגם היא כלולה ב'ולא בעולה'. (זכר יצחק לא (ב), ושנה דבריו בס' סה, א; והרחיב דבריו בבית ישי כו, ב ועוד.) [וע"ע חילוק אחר בין בעולת עצמו לבוגרת ומוכת עץ, בספר אור לציון].

וע"ע באבי עזרי (קמא, איסור"ב יז, ב), שאף הלאו הבא מכלל עשה אינו בביאה גרידא אלא בצירוף הקדושין, כי האיסור שייך למצות-עשה והרי המצוה אינה קיימת אלא כשמקדש ונושא.

(ע"ב) 'העבירות לפני הציץ, כל שפניה מוריקות בידוע שהיא ראויה לבעל...' — על שם יאר ה' פניו אליך — שפניהם מצהיבים על ידי השם שהיה כתוב על הציץ, ולהפך, היו פניה מוריקות. (עפ"י מהרש"א. וע"ע חדושי אגדות מהר"ל; בן יהוידע).

'סימן לעבירה הדרוקן' — כתבו המפרשים שסתם 'עבירה' שאמרו בכל מקום, היא עבירת זנות. (ראה במצוין בשבת לג — חוברת קא)

'ונעבריהו לפני ציץ' — אף על פי שפעולת הציץ נסית ואילו בחינת היין היא טבעית לכאורה, אעפ"כ מקשה הגמרא לבדוק בציץ, ואין זה שייך למה שאמרו 'אין סומכין על הנס' או אין משתמשים בנסים (ערש"ש) — כי כנראה כן הוא חוק קבוע בציץ, וכל דבר שהוזהר תמיד וכך היא תכונתו, מה לי אם יש לו הסבר טבעי אם לאו, שפיר דמי לסמוך עליו. [וגדולה מזו נראה מכמה מקומות, שאנשים שבטוחים שיעשה להם נס, מותר להם לסמוך עליו, כגון במעשה דנחום איש גמזו שאמר פנו כלים ורק אח"כ את מיטתי — כי עיקר הטעם שאין סומכים על הנס הוא משום שאין לאדם לבטוח בעצמו שהוא ראוי שיעשה הנס (ע' משאת המלך — פסחים סד, ובמובא שם). אך אף אם נאמר שהוא משום 'לא תנסון' (כדמשמע בירושלמי), ואף כשבטוח שיעשה הנס אסור, בענינו שהנס מתמיד אין שייך ענין נסיון. ויתכן שהוא הטעם לדברי אביי בפסחים שם, שסומכים על נס נעילת הדלתות — כי אפשר שכך היה תמיד].

*

ידעת — שלש פעמים במסורה: **וכל אשה ידעת איש** (רמלחמת מדין); **וכל אשה ידעת** (דיבש גלעד); **נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד** (תהלים קלט). והיינו דאיתא ביבמות שהעבירות לפני הציץ, כל

שפניה מוריקות בידוע שנבעלה. הוי 'נפלאים מעשיך' — על ידי נפלאות מעשיך נודע אם יודעת איש. (בעל הטורים, מטות)

דף סא

'ככתבם וכלשונם'

'אתם קרויין אדם ואין עובדי כוכבים קרויין אדם' — 'ראה ברעיא מהימנא בדרשה ד'אדם' — אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם... ומשם נראה כי ענין 'אדם' הוא שלימו דכר ונוקבא, וטעמו כמו שכתוב 'ויקרא את שם אדם', [לכן מפורש ביבמות ס"ג כל ישראל שאין לו אשה אינו אדם]. וזה דוקא בישראל, ששניהם מכוונים להוציא תולדות לקיום האומה ומצווים בפריה ורבייה... לא כן אומות העולם שאינן מצווים בפו"ר, כי ענין הולדה שלהם רק לקיום ישוב העולם ולמלאות רצון הטבע הדורש תפקידו, כמו כל הברואים. והנקיבה אינה מתייחסת אל הזכר כלל (וכמו שמצאנו 'רחמנא אפקריה לזרעו'). ועיין 'בעלי הנפש' להראב"ד בשער הקדושה בזה. וזה הענין שנבראו הבהמות גופים נפרדים מן האדמה, לא כן האדם היו זכר ונקבה בריאה אחת. עיין שם דבריו הקדושים. לכן אין אומות העולם קרויין אדם. (משך חכמה בראשית ה, ב)

— 'אין הכוונה כאן להוציא יתר העמים מכלל אדם, רק חז"ל באו לפרש כי בכל עת אשר נזכר בתורה ובכתבי הקודש סתם לשון 'אדם', לא כווננו רק אל בני ישראל, כמו בכל ספרי ונמוסי הדת המיוחדות לאומה אחת, כל מקום שנזכר בדבריהם סתם, כי האדם מחויב או מוזהר כך וכך, הכוונה רק אל אותם בני אדם אשר מוכרחים להאזין בקול הפקודות הללו, כן בתורה ובנביאים, כל מקום שנזכר בני אדם סתם, הכוונה לישראל כי רק להם הטיפו מילתם, זולת במקום דמפורש דנבאו גם לאומות, ופשוט'. (מהר"ץ חיות כאן).

— '... לכן השם 'אדם' פותח באל"ף הרומז על יחודו יתברך שהוא התכלית וסופו דם, כלשון שאמרו (בר"ה) דם תהא אחריתו... כי זה סוף כל האדם, והחי יתן אל לבו להיות החכם עיניו בראשו לשום אחרית כראשית לייחד יחודו יתברך כר' עקיבא שיצתה נשמתו באחד, ר"ל על ידי יחוד של מעלה באחד יצתה נשמתו, לא על ידי המסרקות של פרזל... שהיחוד הגמור הוא ביטול כל הכחות וחלק אלקי ממעל למקורן... וזו היא מיתת נשיקה הידועה — זהו הוראת שם 'אדם', עד שלכן דרשו ז"ל אתם קרויין אדם כו' — כי מי שאין יכול להשלים גילוי יחוד האמיתי, אינו קרוי אדם.

ועל כן לא מצאנו אחר אדם הראשון בכל הש"ס ודברי רז"ל שם אדם פרטי הנקרא אדם, ואע"פ שנמצא שם פרטי על שם הכלל, וזה כי ידוע כל התגלגלות הסבות העולמיות העוברות עלינו המה אך בשביל גילוי היחוד האמיתי לכל באי עולם, כמפורסם בדברי הנביאים והחכמים ע"ה, ויתבררו ויתלבנו הדברים עד עת קץ הידוע לפניו יתברך, שאז ישתלמו כל האמצעיים הנצרכים לגילוי יחודו יתברך בעולם, ולכן לא יתכן שם העצם אדם על אדם פרטי, שהוא הוראת השתלמות היחוד על אופן היותר שלם, וזהו מה שאיננו, אפס בדרך כלל נוכל לקראו אדם — ר"ל שהמין הכללי הוא האדם האמיתי, שהרי בכללותם והצטרפותם הם משלימין היחוד כולו, כמו שאיתא ביבמות, אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שביארוהו דר"ל בגוף אדם הראשון, כמו שאיתא בשמות רבה יש נשמות תלויין בשערו ובחוטמו וכו', וכללות נשמות ישראל כולם שהם המתוארים בתואר אדם כללי הם המשלימים גילוי היחוד על

- ב. נראה שמדובר כשידוע בעיר הזאת מי הוא היבם, הלכך כשבא לבית דין ואמר קרובו זה היבם וזה שמו – שומעים לו, אבל אם אין ידוע לנו שהיבם כאן – צריך עדות (עפ"י חזון איש קיד,ו). וע"ע מרדכי פ"ב נה; תשב"ץ ח"א פג.
- יש מהגאונים שפירשו שאם אין ב"ד מכירים אותם צריכים שני עדים כי יש לחוש לתרמית, ומה שאמרו קרוב או אשה הכוונה שהעדים המעידים בב"ד מסתמכים על מה ששמעו מהקרוב כמסית לפי תומו וזהו אחיו מצד האב, כי בשעה ששמעו לא היתה סיבה של חשש שקר (מובא במאירי, ונטה לדעה זו. וע' גם בשו"ת הריב"ש קפב ובנובי"ק אה"ע צג – בדעת הרי"ף).
- הגרעק"א נסתפק האם מועיל 'עד מפי עד' לומר שהוא אחי המת, או שמא גרע זה מעדות קרוב או אשה, שאין מתירא שמא יתבדה והיא נתפס כשקרן (אך בשני עדים המעידים מפי עד, משמע מהמאירי שודאי כשר כנ"ל).
- ג. כתב הרא"ש (ב"ב פ"י ז) שגם לענין שטרות של ממון די בקרוב או אשה המעידים שזהו איש פלונית ואשה פלונית, משום שגילוי מלתא בעלמא הוא, אך לענין שליח המוליך גט לאשה, פסק בתרומת הדרשן (רלה) שאם אינו מכירה בעצמו, צריך שיתן לה על פי עדים המעידים שזו היא, שבגט חוששים שמא יטעוהו. ויש אומרים שבדיעבד מועיל אף ללא עדים כשרים (ע' אה"ע קמא, לו; קמב, יא; שו"ת רדב"ז ח"א לו ועוד). ואף לדעה ראשונה אין צריך קבלת עדות בבית דין דוקא (עפ"י ט"ז קמב סק"י).

דפים לט – מ

- ע. א. יבמה יבא עליה.
- ב. מצות תאכל במקום קדש.
- מה באו כתובים אלו ללמדנו?
- א. לפי שהיתה היבמה בתחילה (עד שלא קידשה אחיו) מותרת, נאסרה, וחזרה והותרה – תחזור להתירה הראשון? תלמוד לומר יבמה יבא עליה – מצוה. ושני פירושים למאמר זה; – לדברי אבא שאול הכוונה היא ללמוד שביאתה צריכה להיות לשם מצות יבום (יבמה יבא עליה ויבמה – לשם מצות יבום), ואינה כבתחילה שהיתה מותרת אף לשם נוי וכו' (כן פירש רבי יצחק בר אבדימי). ולחכמים החולקים על אבא שאול, הכוונה ללמוד שמצוה עליו ליבמה יותר מן החליצה (כן פירש רבא). מבואר בתוס' (וכ"מ ברמב"ן) שאפילו לאבא שאול, אם היו מתכוונים לשם מצוה – מצוה ביבום. ויש לומר שלומד כן ממשמעות המקרא שרק אם אינו חפץ לייבם חולץ, אבל לא מיתור הכתוב הנ"ל.
- ב. מצות תאכל (מקרא יתר הוא, שכבר נאמר והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו); לפירוש רבי יצחק בר אבדימי בא הכתוב לומר שיאכלנה מצות ולא חלוט ברותחים, ואפילו חלט ולבסוף אפה שבכלל 'מצות' הוא ויוצא בזה ידי חובתו בפסח, כאן הקפיד הכתוב שלא יעשה כן (כ"מ מפשטות דברי הגמרא. ועתוס' רא"ש שנראה מדבריו לכאן' שהאסור הוא רק בעודו חלוט. ואפשר שיש בדבריו ט"ס. ע' שבט הלוי ח"א לו). ולפירוש רבא בא הכתוב לומר שמצוה על הכהן העובד עבודתה לאכלה.
- א. אף על פי ששאר הכהנים מאותו בית אב מתחלקים בה, צריך שהכהן המקריב יאכל מקצתה (עפ"י תוס' ומאירי). ויכול המקריב לאכול כולה אם ירצה (מאירי). ויש אומרים שיכול ליתן לכהן אחר מאותו בית אב (עפ"י פירוש הר"ש לתו"כ פר' צו).

- הרמב"ם השמיט דין זה שמצוה על המקריב לאכול, אלא סתם שהקדשים מתחלקים לכל הבית-אב (ע' מנחת חינוך קלד; ערוך לגר; שבט הלוי ח"א לו).
- ב. יש אומרים שדין זה אמור בשיירי מנחות בלבד (ע' במנחת חינוך קלז). ויש אומרים אף בבשר קדשים, מצוה על הכהן המקריב לאכול מן הזבח (עפ"י פרי יצחק ח"א יג; מהר"ם שיק קלה; שבט הלוי ח"א לו).
- ג. פשוט שאם אי אפשר לכהן המקריב לאכול, כגון שנטמא – אוכלים כהנים אחרים, ואין כאן ביטול מצות אכילת קדשים אלא ביטול הדין דלכתחילה (ע' תוס' סוכה מב. שבט הלוי ח"א לו).
- ד. מה שאמר מצות ולא חלוט, משמע בתוס' שאין זה מעכב אלא למצוה.

דף מ

עא. החולץ ליבמתו או הכונסה – מה דינו לענין נחלת אחיו?

- החולץ ליבמתו – הרי הוא כאחד מן האחים לנחלה. ואם יש שם אב – נכסים של אב. הכונס את יבמתו – זכה בנכסי אחיו (יקום על שם אחיו). אם יש שם אב, לדברי רבי יהודה, נכסים של אב (והיה הבכור... – מה בכור אין לו בחיי האב אף זה). וגם לאחר שימות האב אין היבם נוטל יתר על אחיו (על שם אחיו – ולא על שם אביו). ולדעת חכמים לעולם האב המיבם קם תחת אחיו לנחלה, גם כשיש אב. והסיקו רבי ינאי ורב נחמן [שלא כעולא ורבי יצחק נפחא] שאין הלכה כרבי יהודה.
- א. היבם זכה בנכסי אביו אפילו גירשה מיד לאחר שכנס שהרי קם תחת אחיו (רשב"א, רשב"א). אך במקום שאינו רשאי לקיימה, כגון שעשה מאמר באחת ובעל האחרת, שאסור לקיים אף אחת מהם – לא זכה בנכסי אחיו (עפ"י ירושלמי, מובא ברשב"א ועוד).
- ב. נחלקו הראשונים ז"ל, יבם שקם תחת אחיו המת ואחר כך מת האב, האם נוטל היבם חלק נוסף בנכסי אביו שהרי עומד במקום אחיו שמת, אם לאו (כמובא לעיל כד).

עב. א. החולץ ליבמתו – באלו מקרובותיה הוא נאסר ובאלו מקרוביו היא נאסרה?

ב. מה דין שאר האחים בקרובות החלוצה?

ג. מה דינן של צרות החלוצה וקרובות הצרות, ומה דינן של צרות הקרובות של החלוצה?

א. החולץ ליבמתו – נאסר בכל קרובותיה כאילו היתה גרושתו. ואיסור זה מדברי סופרים, שהחלוצה דומה לגרושה. [לדעת רבי עקיבא (מד.) איסור תורה הוא]. והסיק שאף שניות לעריות גזרו בחלוצתו, כגון אם אם אמה. וכן היא נאסרה בקרוביו כאילו היה בעלה, וכן בשניות כגון בן בתו [שהיא לו כאשת אבי אמן].

ב. האחים מותרים בכל קרובות חלוצת אחיהם [אבל בחלוצה עצמה אסורים האחים מהתורה, בלאו או בכרת – כדלעיל י, מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש].

ג. צרת חלוצתו [שהיתה אשת אחיו] אסורה מהתורה, יש מהאמוראים אומרים שהיא באיסור כרת משום אשת אחיו (רב טובי בר קיסנא בשם שמואל, וריש לקיש לעיל י), ויש אומרים שאינה אלא בלאו [כחלוצה עצמה], משום לא יבנה (רבי יוחנן).

צרת החלוצה מאדם אחר, אינה אסורה (תוס' וש"ר עפ"י גמרא לעיל ח). ויש מתירים צרת החלוצה אפילו מאת, כגון חלוצתו שנשא אחת מן האחים בעבירה, ומת אותו אח – צרתה מותרת לו ליבום (מאירי בשם גאוני ספרד).

קרובות הצרה – מותרות. ואולם צרות קרובות חלוצתו – אסורות מדרבנן, משום שקרובת חלוצתו מתלווה עמה לבית דין לחלוץ ושמה יסברו שהקרובה היא החולצת, לכך אסרו צרתה, משום צרת חלוצתו האסורה מהתורה. (כן גרסו ופרשו רש"י ר"ח ורי"ף).

רש"י כתב שאפילו צרתה מנכרי אסורה. והתוס' תמהו על פרש"י ונקטו שאין לאסור צרתה מנכרי. [וכתבו לישב קצת פירושו (דלא כדבריו. מהר"ם) בנשואה לאחיו ולא לנכרין]. וכן דעת הרמב"ן הרשב"א הריטב"א הרי"ד והמאירי והרי"א. ופירשו הר"י והרא"ש טעם הגזרה מפני שהחלוצה דומה לגרושה ולכן אסרו צרת קרובתה כשנשואה לאחד מן האחים, כי דומה לצרת ערוה במקום מצוה.

ומהרש"ל כתב לאסור לכתחילה כדברי רש"י.

דף מא

עג. מה הדין במקרים הבאים?

- א. אחות חלוצתו או אחות גרושתו שנפלו לפניו ליבום.
- ב. שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה.
- ג. במקרה האמור, כשאחר כך מתה היבמה.
- ד. כנ"ל כשמת היבם.
- ה. כנ"ל כשמתה אשתו של המקדש.

א. החולץ ליבמתו ונשא אחיו את אחותה ומת – הרי זו חולצת ולא מתיבמת, מפני שאסורה על היבם מדרבנן משום אחות חלוצתו כנ"ל.

לדברי רבי עקיבא (מד. וברש"י) פטורה לגמרי, שסובר קרובת חלוצתו ערוה מדאורייתא והולד ממזר (בית חלוץ הנעל – הכתוב קראו ביתו).

המגרש את אשתו ונשא אחיו את אחותה ומת – הרי זו פטורה, שהרי היא באיסור ערוה עליו משום אחות אשתו. [ואפילו מתה אשתו אחר כך, כיון שנאסרה עליו בשעת נפילה אסורה עליו עולמית משום אשת אח, כדלעיל ל].

ב. שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה; לדברי רבי יהודה בן בתירא, זיקת היבמה לאחים חשובה לאסור את אחותה על האח ולכן אומרים לאח המתן ואל תכנס עד שיעשה אחיך מעשה. חלץ לה אחיו או כנסה – יכנס את אשתו. [ויש תנאים החולקים וסוברים אין זיקה חשובה לאסור הקרובות, ולדבריהם רשאי לכנס מיד שפקעה זיקת היבמה מאותו אח לגמרי. ע' לעיל יז: וברש"י ושר]. ופסק שמואל הלכה כרבי יהודה בן בתירא.

א. דוקא כשקידש באיסור [ומדרבנן. רשב"א], לאחר שנפלה אחותה ליבום, אבל אם קידש מקודם לכן – אין צריך להמתין (תוס' לעיל יח: רא"ש). ודוקא קידש ולא נשא, אבל אם נשאה [אפילו באיסור], אין צריך להמתין מלבעול מפני שהיא אשתו גמורה ופקעה זיקה לגמרי (רא"ש, רשב"א). ויש חולקים (ע' בראשונים לעיל יח. ומהרש"ל פסק שאפילו נשא צריך לפרוש ממנה אך לא בגט. ואם עבר על דברי חכמים שאמרו לו אחר שקידש שלא יכנס – מפרישים אותה בגט אפילו הוא כהן).